

Korven rannan raiskiosta synnyinmaan povelle ”Uudistalon-perhe” lajin, kansallisuusajattelun ja luontokäsitysten kehyksessä

”Uudistalon-perhe” kuuluu *Kanervalan* kertoviin runoihin. Uudisraivausta kuvaava runo on verrattain pitkä koostuen 28 trokeemittaisesta, nelisäkeisestä säkeistöstä, jotka ovat loppusoinnuttomia. Päähenkilönä on ”korven rannassa” (KT4¹: 93) uutta viljelymaata² raivaava mies, jolle hänen nuori vaimonsa tuo puolen päivän maissa evästä. Sivujuonena kuvataan, kuinka kotkottava metso saa miehen keskeyttämään työnsä ja ampumaan linnun. Runon lopussa mies palaa työpäivänsä päätteeksi kotiin viettämään pyhäpäivän aattoa ”naisen armaan huomassa” (KT4: 97). Kotona häntä odottaa vaimon valmistama ”ehtoollinen” ja lepopäivää varten ”lehditetty laattia” (KT4: 97).

”Uudistalon-perhe” muodostaa Lauri Viljasen mukaan (1953: 90) ”elämäntulkintana varsin yhtenäisen sikermän” kahden sitä seuraavan runon eli ”Ruususolmun” ja ”Miehen” kanssa. Aiheensa puolesta runo on sukua ”Kontiolan kaskelle” ja tietenkin *Seitsemälle veljekselle*. Uudisraivauksen motiivi esiintyy myös *Nummisuutareissa* Karrin hääpuheessa. Saalistuksen motiivi liittyy runoa ”Karhunpyyntiin” ja ”Metsämiehen lauluun”.

Tarkastelen aluksi ”Uudistalon-perhettä” lajin kehyksessä. Runo on lajityypiltään idylli (Lehtonen 1928: 361), tarkemmin sanottuna georginen idylli. Lajilla on juurensa antiikissa. Se on pastoraali-idyllin sukulainen, mutta toisin kuin pastoraalissa, jossa kuvataan paimenten joutilasta elämää luonnon helmassa, georgisessa idyllissä kuvataan maataloustyötä. Työnteko sävyttyy myönteisesti, ja maamiehestä tehdään suorastaan sankari. Lajin varhaisia tunnettuja edustajia ja mallintajia ovat Hesiodoksen *Työt ja päivät* ja Vergiliuksen *Georgica*.³

Georginen idylli on ideologisesti joustava laji, ja sen käyttö erilaisissa poliittisissa tarkoituksissa on laajalle levinnyttä. Lajia on hyödynnetty niin natsismin *Blut und Boden* -ajattelussa kuin tehomataloutta vastustavassa modernissa ympäristöliikkeessä, jossa kannatetaan elintarvikkeiden paikallista tuotantoa. (Garrard 2004: 110–120.) Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana ekokriittinen tutkimus on tehnyt lajista ajankohtaisen tutkimuskohteen, jolloin huomio on kiinnittynyt muun muassa kysymykseen lajin välittämistä luontokäsityksistä ja ihmisen suhteesta paikkaan.⁴

¹ KT4 = Kivi, Aleksis 1984b: *Kootut teokset* 4.

² Runossa raivataan tarkasti ottaen *niittua*. Nykykielessä *niittu* on hämäläismurteenen muoto *niitty*-sanasta, mutta vanhastaan se oli yleinen myös kirjakielessä. *Niitty* on tarkoittanut aiemmin myös viljeltyä heinämaata. Oletettavasti runossa siis raivataan heinäpeltoa. Kiitän tästä ja muista Kiven sanastoa koskevista selvityksistä kielentutkija Ossi Kokkoa, joka toimii tutkijana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Edith – suomalaisen kirjallisuuden kriittiset editiot -yksikössä.

³ Georgisen idyllin historiasta ja tunnuspiirteistä ks. esim. Fowler 1982: 202–203; Fowler 1986: 110–111; Isomaa 2005: 140–143; Oksala 1972: 18–22.

⁴ Georgisesta idyllistä ekokritiikin näkökulmasta ks. Garrard 2004: 108–113.

Aleksis Kiven ”Uudistalon-perheen” kannalta keskeistä ovat georgisen idyllin ja uudisraivauksen kytkökset kansallisuusajatteluun. V. Tarkiaisen (1981/1951: 274, 298) näkemyksen mukaan Kivellä ei ”Suomenmaata” lukuun ottamatta ole isänmaallisia aaterunoja eikä ”Uudistalon-perheessäkään” ole ”näkyvää aatteellista ’korturnia’”. J. V. Lehtonen (1928) ja Liisi Huhtala (1981) ovat sen sijaan korostaneet ”Uudistalon-perheen” kansallista tematiikkaa. Jatkan pohdintaa ”Uudistalon-perheen” isänmaallisuudesta, minkä jälkeen tarkastelen runosta välittyviä luontokäsityksiä⁵. Kiven luonnonkuvauksia on usein ihasteltu ja korostettu hänen luomiensa henkilöahmojen läheistä suhdetta luontoon. Se, mikä on jäänyt sivummalle, on Kiven talonpoikaiselle maailmalle tyypillinen luonnon hyötykäyttö, jota kuvataan niin ”Uudistalon-perheessä” kuin *Seitsemässä veljeksessä*.

Kiven runossa huomiota kiinnittää lisäksi luonnon feminiinisyyden. Kuten osoitan, sukupuolella on merkitystä sekä luontokäsityksen että runon kansallisen problematiikan kannalta. Runo on kerrottu miehisestä näkökulmasta, ja siinä kuvataan pääosin miehen toimintaa. Vaimoa kuvataan vain suhteessa mieheen: kun hän tulee miehen luokse eväiden kanssa tai kun mies palaa illalla kotiin hänen luokseen. Aiemmassa tutkimuksessa sukupuoliasetelmaa ei ole käsitelty muutoin kuin ihastelemalla uudisraivaajan vaimon miellyttävyyttä (Lehtonen 1928: 359–360; ks. myös Viljanen 1953: 90) ja viittaamalla runon rakkaustematiikkaan. Viljanen (1953: 88) on puhunut runon yhteydessä ”terveestä verevyydestä” ja todennut, kuinka Kiven runoista ”Uudistalon-perhe” on ”ennen muita se runo, jossa Kiven näkemys miehen ja naisen suhteesta, arvopitoisesta ja onnellisesta rakkaudesta, on löytänyt erityisen persoonallisen ja samalla erityisen suomalaisen ilmauksen.” Oma luonnon ja sukupuolen kytköstä korostava luentani on tahallisen anakronistinen ja pyrkii ravistelemaan aikaisempia tulkintoja Kiven runosta.

Raivausidylli

Kiven runoa voi Huhtalaa (1981: 41) lainaten luonnehtia raivausidylliksi. Noin neljännes runon säkeistöstä kuvaa raivaustyötä. Ensimmäisessä säkeistössä esitellään työmaa, ”korven rannan raiskio”, ja runon päähenkilö:

Raikas tuuli Pohjolasta
käy ja metsä humisee,
korven rannan raiskiossa
niittuu raivaa uljas mies. (KT4: 93.)

Miehen työnteke on niin voimallista, että risut, vesat ja juuret siirtyvät kuin itsestään ”röykkiöön”. Onomatopoeettiset sanat, kuten ”singahtelee” ja ”räikyy”, korostavat työnteon tehokkuutta:

⁵ Luontokäsityksillä tarkoitetaan sitä, miten ihmiset eri aikoina ovat käsittäneet luonnon. Yksi keskeisistä kysymyksistä, joihin luontokäsityksissä otetaan kantaa, on ihmisen suhde luontoon, eli ymmärretäänkö ihminen osana luontoa vai luonnosta erillisenä. (Ks. Haila & Lähde 2003: 19–22.)

Risut tieltä singahtele,
vesat maasta temmataan,
juuret räikky, kannot nousee,
kaikki siirtyy röykkiöön. (KT4: 93.)

Raivaustyön kuvauksessa esiintyy Kivelle tyypillisesti kertausta. Työtä kuvataan 19. säkeistössä täsmälleen samoin sanoin kuin 2. säkeistössä. Evästauko on tässä vaiheessa päättynyt, joten kertaus korostaa miehen työtehoa, voimaa ja innokkuutta osoittamalla, että kannot nousevat tauon jälkeen yhtä riuskasti kuin aamulla. (Lehtonen 1928: 358.) Runossa kuvattua työntekoa tahdittavat päivänkierto ja raikas pohjatuuli. Pohjatuulen motiivi esiintyy runossa kolmasti, 1. 7. ja 21. säkeistössä, ja yhdistää siten runon eri osia toisiinsa. Mies raivaa metsää pohjatuulen vauhdilla ja voimalla, kunnes 21. säkeistössä tuulen hiljeneminen on miehelle merkki työpäivän loppumisesta. (Lehtonen 1928: 356–357.) Tässä vaiheessa aurinko, joka 7. säkeistössä on puolipäivän korkeudessa, ”seisoo / lännen kultakynnyksel” (KT4: 96).

Runossa ”raivio muuttuu täyden inhimillisen onnen näyttämöksi” (Viljanen 1953: 90). Idyllille onkin ominaista harmonian ja sopusointunun korostaminen sekä ylevöittäminen. Idyllisyyttä korostetaan kontrastin avulla. Runossa on sisäkertomus, joka toimii negatiivisena analogiana puhehetken idyllille. Mies kertoo evästauollaan vaimolleen, kuinka hän lapsena paimenessa käydessään rakensi mielikuvituksessaan taloa talleineen ja navettoineen paikkaan, jossa he parhaillaan istuvat. Lapsuusajan kuvitelma on vähemmän sopusointuinen kuin runossa kuvattu todellisuus: lapsen kuvitelmissa naapureiden kanssa riidellään raja-aidoista ja ”kurja emäntäinen” saa isännältä löylyä, kun ateriat ei ole valmis miesten tultua työstä. Vaikka sisäkertomukseen sisältyy varoitus siitä, miten voi käydä, jos ei huolehdi velvollisuuksistaan, nuori vaimo vain nauraa iloisesti: ”Tätä kuuntelevi nainen / ilonaurun helinäl” (KT4: 96). Vaimon reaktio korostaa osaltaan miehen lapsuusajan kuvitelman ja runossa kuvattua todellisuuden kontrastia. Se on myös kiinnostava runon sukupuolittuneen luontokäsityksen kannalta, kuten tuonnempana osoitan. Riitaisiin naapureihin palaan taas käsitellessäni runoa kansallisen problematiikan näkökulmasta.

Idyllille tyypillinen ylevöittäminen näkyy runossa jo kielen tasolla. Esimerkiksi mies on *uljas* (KT4: 93), taivas on *kirkas* (KT4: 94) ja Kiven luonnonkuvauksille tyypillinen *kulta*-sana (Lehtonen 1928: 362) esiintyy yhdyssanan määräiteosana kolmessa kohtaa: kahdesti puhutaan *kultanummesta* (KT4: 95–96) ja kerran *kultakynnyksestä* (KT4: 96). Ylevöittäminen on ilmeisintä runon loppuosassa. 24. säkeistön ”juhlallinen kirkonkellon helähdys” (KT4: 97) saattelee miehen pyhäaaton ja edelleen pyhäpäivän tunnelmiin. Idylli huipentuu runon viimeisessä säkeistössä, joka Viljasen (1953: 90) mukaan muistuttaa tyylillisesti Runebergin tapaa päättää runo mietelmään:⁶

Onnen myyri on se mies,
kellä oma tanner on,
ystäväinen vieressään,
povel kalliin synnyinmaan. (KT4: 97.)

⁶ Runon lopetuksesta ks. myös Tarkiainen 1981/1951: 310 ja Huhtala 1981: 41.

Lopetuksessa esiintyvän *onnellinen mies* -aihelman juuret ovat Horatiuksen ”*Beatus ille*” -runossa, jonka nimi voidaan kääntää juuri ”onnelliseksi mieheksi” (ks. Isomaa 2005: 141; Lehtonen 1928: 375). Horatiuksen runon toinen episodi on osaltaan vaikuttanut georgisen idyllin kehitykseen ja sitä pidetään yhtenä keskeisenä lajia mallintaneista teksteistä (Fowler 1986: 120–121; ks. myös Isomaa 2005: 143). Myös uudisraivauksen motiivi periytyy jo antiikista esiintyen Vergiliuksen *Georgicassa*. *Georgican* uudisraivaaja on sodanjälkeisen rauhan ja tulevaisuuden mahdollistaja, joka rakentaa työllään kansakuntaa ja kansallista tulevaisuutta. (Isomaa 2005: 142–143.)⁷

Synnyinmaan povella

Suomalaisessa kulttuurissa uudisraivauksella on ollut vahva kansallinen merkitys. Maanviljelys oli 1700-luvun lopulla suuren kiinnostuksen kohteena tieteen ja kulttuurin piirissä. Kysymyksiä, joihin paneuduttiin, olivat muun muassa hallan torjunta, niittyjen tarpeellisuus ja kaskeamisen haitallisuus. Tavoitteet olivat isänmaalliset: ajatuksena oli, että maatalouden kohentaminen nosti isänmaan arvoa. Maataloudellispatrioottisten tavoitteiden edistämiseksi perustettiin 1797 Suomen Talousseura, jonka toimintalinjat olivat Porthanin käsialaa. Oli tavallista, että myös kirjailijat toimivat Talousseuran piirissä, esimerkiksi Franzén kirjoitti Talousseuralle juhlarunon ”*Finlands Upodling*” (1800). (Huhtala 1981: 19.) Juteini, joka hänkin kuului Talousseuran piiriin, julkaisi kymmenen vuotta myöhemmin runon ”*Laulu Suomessa*”. Korvenraivaus ja hallan torjuminen ovat runossa isänmaallisia hyveitä (ks. Huhtala 1981: 19–20): ”Suomen poika pellollansa / työtä tehdä jaksaapi, / korwet kylmät Woimallansa / pelloksensa perkaapi; / rauhass’ on hän riemullinen, / mies sodassa miehuullinen” (Juteini 2009/1816: 131). Myös Runeberg oli talousseuralainen, mutta liittyi seuraan vasta 1837, jolloin hänen tärkeimmät agraari-idyllinsä ”*Saarijärven Paavo*” (1830) ja *Hirvenhihtäjät* (1832) olivat jo ilmestyneet (Huhtala 1981: 27–29).

Uudisraivauksen motiivi oli erityisen suosittu 1860-luvulla, *Kanervalan* ilmestymisen vuosikymmenellä. Suosiota on selitetty nuorfennomanian ja yleensä suomalaisuuden nousulla kyseisenä vuosikymmenenä. Nuorfennomaanien ihanteena oli itsenäinen, riippumaton talonpoika, ja voimaperäinen uudisraivaus alkoi saada kirjallisuudessa allegorisia sävyjä. Uudisraivaus alettiin nähdä leimallisesti suomalaisena ominaisuutena ja arvona. (Huhtala 1981: 41.) ”Uudistalon-perheessä” uudisraivausmotiivin kansallinen merkitys nousee esille viimeistään viimeisessä säkeistössä, kun yksityinen ja paikallinen ulottuvuus laajenee kattamaan ”synnyinmaan” (ks. Huhtala 1981: 41; Lehtonen 1928: 361). ”Uudistalon-perheen” pää-

⁷ Kiven talonpoikaiskuvauksille on osoitettu esikuvia paitsi antiikin kirjallisuudesta myös muun muassa ruotsinmaalaisesta aikalaiskirjallisuudesta. ”Uudistalon-perhettä” tarkasteltaessa on mainittu Erik Gustaf Geijerin runo ”*Odalbonden*”, joka piirtää kuvan itsenäisen talonpojan vapaasta elämästä, ja C. L. A. Almqvistin maanviljelystä ihannoiva kertomus *Grimstahamns nybygge*, joka ilmestyi suomeksi nimellä *Putkinotkon uudispaikka* 1846 (Lehtonen 1928: 366–367; Viljanen 1953: 88).

tös muistuttaa tässä suhteessa *Seitsemän veljeks*n lopetusta (ks. Lehtonen 1928: 361).

*Seitsemän veljeks*n päätösluvussa kertoja käyttää Eeroa kuvatesaan kiinnostavasti synnyinmaan käsitettä kuten ”Uudistalon-perheen” kertoja. Eerolle synnyinmaa ei tarinan lopussa ole ”enää epämääräinen osa epämääräisessä maailmassa” (KTI⁸: 380), vaan hän on oppinut tietämään ”missä löytyi se maa, se kallis maailman-kulma, jossa Suomen kansa asuu, rakentelee ja taistelee ja jonka povessa lepäsivät isiemme luut” (KTI: 380). Hän tietää maan rajat ja sen maisemat ja hahmottaa näin ”kotomaamme koko kuvan”:

Kotomaamme koko kuva, sen ystävälliset äidin kasvot olivat
ainiaiksi painuneet hänen sydämensä syvyyteen. Ja tästä kaikesta syntyi
hänen tahtoonsa halua ja pyrkimystä kohden maamme onnea ja parasta.
(KTI: 380.)

Vaikka ”Uudisraivaajan-perheen” ja *Seitsemän veljeks*n lopun rinnastaminen toisiinsa ja tulkitseminen kansallisuusaatteen kehyksessä on perusteltua, on tulkintaa vielä arvioitava uudemman Kivi-tutkimuksen valossa. Matti Hyvärinen (2004: 19) on korostanut, kuinka *Seitsemän veljeks*n maailma on mitä suurimmassa määrin paikallinen ja romaanihenkilöiden puhe on käsitteellisesti esikansallista. Romaani ei myöskään rakenna rinnakkaista, kansallista aikaa. Kansallinen näkökulma avautuu vasta viimeisessä luvussa ja silloinkin vain kertojan kuvauksessa Eerosta eikä Eeron omassa puheessa. ”Lykkäämällä kansallista horisonttia” romaani problematisoi Hyvärisen tulkinnan mukaan kansallista ajattelua. Jyrki Nummi (2007) on ollut samoilla linjoilla Hyvärisen kanssa poh-tiessaan Kiven suhdetta kansalliseen ajatteluun artikkelissaan ”Intiimi vai poliittinen isänmaa”, jossa hän on vertaillut Runebergin ”Vårt land” -runoa ja Kiven ”Suomenmaata”. Hän on korostanut, ettei *synnyinmaa* ole tarkka käsitteellinen vastine ”Vårt land” -runossa esiintyvälle *fosterland*-käsitteelle, vaikka *fosterland* on usein käännetty nimenomaan *synnyinmaaksi*. *Synnyinmaa* on miellelyhtymiltään paljon intiimimpi kuin poliittisesti väritynyt *fosterland*-käsite ja viittaa pikemminkin kotiseutuun kuin isänmaahan. Kotiseudun ja isänmaan vastakkaisuus oli 1800-luvun nationalismin keskeisiä lähtökohtia, kuten Nummi on huomauttanut. Nationalismi oli liike, joka suuntautui kaupungista maaseudulle, ja sen tavoitteena oli siirtää ja kohdentaa paikallinen kotiseututunne niin, että se kattoi laajemman ”kansallisen” yhteisön ja maantieteellisen alueen. (Nummi 2007: 22.)

Tarkiainen (1981/1951: 311) on tähdentänyt Kiven runojen paikallistunnetta, tarkemmin nurmijärveläisyyttä. ”Uudistalon-perhe” kuuluu hänen mukaansa niihin runoihin, joissa paikkakunnan tuntu on erityisen selvä. Tarkiaisen näkemystä ei kuitenkaan voi pitää kovin perusteltuna, sillä runossa kuvattu maisema voisi sijoittua monelle muullekin seudulle. Runon kansallisen problematiikan kannalta mahdollista nurmijärveläistä kotiseututunnetta olennaisempaa on, että uudisraivaajan ”oma tanner” vaikuttaisi olevan kaukana muusta asutuksesta eikä runossa hahmotella

⁸ KTI = Kivi, Aleksis 1984a: *Kootut teokset I*.

minkäänlaista kuvitteellista kansallista yhteisöä⁹. Sisäkertomuksessa naapurit esitetään epätoivottavina, koska he saavat aikaan vain rajariitoja, ja runossa esiintyvät vain uudisraivaaja ja hänen vaimonsa. Edes lapsista ei ole mainintaa, vaikka runon nimi on ”Uudistalon-perhe”. Sivuhuomatuksena todettakoon, että lapsettomuus viitannee siihen, että kyseessä on mitä ilmeisimmin vastaananut pariskunta. Runossa korostetaan vaimon nuoruutta (9., 18. ja 26. säkeistö) ja myös miestä luonnehditaan nuoreksi (3. säkeistö). Nuoruuden korostamisen ohella uudistalon ja -raivauksen motiivit vahvistavat mielikuvaa vastaanaineesta pariskunnasta. Runo onkin tulevaisuuteen suuntautuva, ja kuvausta raivaajan uurastamisesta sävyttää vahvasti toivo, joka on mahdollista tulkita paitsi toivoksi tulevasta sadosta myös kuvaannollisesti toivoksi tulevista jälkeläisistä:

toivo hänen kasvoilt loistaa,
toivo niitost tulevast. (KT4: 94.)

Niin hän toivon katsannolla
työskentelee ahkerast. (KT4: 96.)

Voidaan lisäksi pohtia, missä määrin runon tulevaisuudenusko kohdentuu kansakuntaan. Vaikka runon päätössäkeessä ollaan ”povel kalliin synnyinmaan”, miehen onnellisuus kumpuaa ennen kaikkea ”omasta tattereesta” ja eroottisen rakkauden synnyttämästä onnesta, johon saattaa sisältyä toivo jälkeläisistä. Runossa on siis kyse lähinnä uudisraivaajan henkilökohtaisen onnen ja menestyksen maksimoimisesta eikä niinkään kansankunnan tulevaisuudesta.

Kansallisen tematiikan kannalta on huomattavaa, että vaimo ja synnyinmaa rinnastuvat toisiinsa, sillä mies on asemoitu vaimonsa viereen synnyinmaan *povelle* (kurs. minun). Synnyinmaan poven voi tulkita metonymiseksi viittaukseksi isänmaata henkilöivään naishahmoon: Suomi-äitiin tai Suomi-neitoon.¹⁰ Rinnastuessaan maahan myös vaimo voidaan tulkita allegorisesti Suomi-äidiksi tai -neidoksi tai ehkä mieluiten näiden yhdistelmäksi. Viimeistä vaihtoehtoa perustelee se, että hän on sekä iloisesti naurava, liekehtiväkatseinen, keltakiharainen ”ystäväinen” (KT4: 95–97) että miehen tarpeista huolehtiva hoivaaja. Allegorisen tulkinnan mukaan uudisraivaajan rakkaus vaimoan kohtaan laajenee isänmaanrakkaudeksi.

Nummi (2007: 23–24) on ”Suomenmaata” analysoidessaan tähdentänyt, kuinka poliittisen isänmaan asemesta runossa kuvataan yksityistä ja intiimiä sfääriä. Runon maa on ”intiimi tila, kuin rakastavaisen keskinäinen suhde”. ”Uudistalon-perheen” päättävissä säkeistöissä

⁹ Ajatus kansakunnasta kuvitteellisena yhteisönä on peräisin Benedict Andersonilta (2006/1983). Ks. myös Hyvärinen 2004.

¹⁰ Suomalaisessa runoudessa isänmaan henkilöityminen naisfiguuriksi juontuu Johan Paulinus-Lillienstedtin alun perin kreikaksi kirjoittamasta runoelmasta *Suomen suuriruhtinaskunta* (1679), jossa esiintyy Suomi-äiti ja hänen poikansa (ks. esim. Alhoniemi 1969: 23–25). Suomi-neidon esikuvana voi pitää 1700-luvun lopun Aura-runotarta, joka Turkuun liittyvänä kuitenkin väistyi, kun yliopisto siirtyi Turusta Helsinkiin (Reitala 1983: 19–30). Suomi-neito vakiintui Suomen tunnuskuvaksi verraten myöhään 1800-luvun kuluessa. Vielä 1860-luvulla sekä Suomi-äidin että neidon hahmoja käytettiin rinnakkain Suomen henkilöityminä, mutta 1870-luvun alussa neidosta tuli selvästi äiti-hahmoa suosittumpi. (Reitala 1983: 19–30, 41–59.)

on aineksia samankaltaiseen tulkintaan, mutta olisi virheellistä rajoittaa runon käsitys isänmaasta pelkästään intiimiin sfääriin. Runossa on niin uudisraivausmotiivin kuin Suomi-äitiin tai -neitoon viittaavien miellelyhtymien vuoksi mukana myös poliittisen isänmaan ulottuvuus. Isänmaallisuus on kuitenkin ilmaistu hienovaraisesti, eikä runoa voi lukea minään ohjelmanjulistuksena (ks. myös Lehtonen 1928: 361).

Luonnon hallintaa ja hyötykäyttöä

”Uudistalon-perheen” laji ja uudisraivauksen motiivi virittävät kansallisen tematiikan lisäksi kysymyksen runon esittämästä luontokäsityksestä. Kuten jo johdannossa totesin, Kiven yhteydessä mainitaan usein luonnonrakkaus ja -läheisyys. Esimerkiksi Lehtonen on kuvannut innoittuneesti Kiven läheistä suhdetta luontoon:

[Suomalaisessa kirjallisuudessa ei] ole toista runoilijaa, joka siinä määrässä kuin Aleksis Kivi olisi ollut häntä ympäröivän luonnon lapsi ja jonka runollinen innoitus olisi siinä määrin kuin Aleksis Kiven seurailut luonnon viittomia uria. Voimmepa sanoa Aleksis Kiven eläneen jonkunlaista yhteiselämää luonnon kanssa, ei ainoastaan luonnon virittämissä erilaisissa tunnelmissa hekumoimalla, vaan käyttämällä suorastaan luontoa elämänsä ja tuotantonsa pohjana, parhaan minänsä kirvoittajana, lohduttajana kärsimyksissä ja tuskissa. (Lehtonen 1922: 76.)

Lehtosen sanoissa kaikuu romantiikan poetiikka, jossa luonnon ja runouden ajateltiin kuuluvan yhteen; runous kumpusi luonnosta ja johdatti yhteyteen luonnon kanssa (ks. esim. Lassila 2000, 13). Romantiikan aikana koskematon luonto alettiin nähdä itsessään arvokkaana ja siitä tuli esteettisen arvostuksen kohde. Aatehistorioitsija Max Oelschlaeger on puhunut romantikkojen ”poeettisesta luonnosta”, joka on elävää, subjektiivisesti koettua ja aistittua. Lisäksi se on esteettisen nautinnon ja filosofisen inspiraation lähde. (Oelschlaeger 1991, 112–113; ks. myös Lukkarinen & Waenerberg 2004: 62.) Ympäristöhistorioitsija Donald Worster (1996/1977: 42, 44–45) on vuorostaan nähnyt romantiikan ajan runoudessa aineksia niin sanotusta arkadisesta luontokäsityksestä, jonka keskiössä on holismi eli käsitys luonnosta jakamattomana kokonaisuutena. Arkadiseen luontokäsitykseen sisältyy myös ajatus ihmisen ja luonnon välisestä harmonisesta tasapainosta.¹¹

Georgisena idyllinä ”Uudistalon-perhe” on enemmän valistus-henkinen¹² kuin romantiikan poetiikkaa noudattava teksti. Runossa on kyllä paikoin kertojan estetisoivaa luonnonkuvausta, mutta uudisraivaajan ihaileva katse kohdistuu pikemminkin uuteen peltoon kuin luonnonmaisemaan: ”Viheltelee veisuansa, / uutta niittuu katsellen” (KT4: 97). Pääosan saakin luonnon hyötykäyttö. Runoa hallitsee siten Worsterin arkadisen luontokäsityksen rinnalle hahmottelema niin sanottu imperiaalistinen luontokäsitys. Keskeistä imperialistisessa luontokäsityksessä on ajatus ihmisestä luonnon hallitsijana ja hyödyntäjänä sekä ihmisen

¹¹ Lukkarinen on muistuttanut siitä, että romantikot olivat holismissaan ihmiskeskeisiä ja radikaalimpi luontokeskeinen näkökulma on huomattavasti uudempi tulokas (Lukkarinen & Waenerberg 2004: 62).

¹² Georginen runous on tyypillisesti opetusrunoutta (ks. Isomaa 2005: 140–141).

näkeminen muusta luonnosta erillisenä. Ajatuksen taustalla on Worsterin mukaan kristinuskon dualistinen maailmankuvaa, mutta täyteen mittaan imperialistinen luontokäsitys kasvoi vasta tieteellisen vallankumouksen myötä. (Worster 1996/1977, 34–76.)

Kiven runossa kuvataan yksityiskohtaisesti metsän hävittämistä. Muistetaan, että 2. säkeistön säkeet ”vesat maasta temmataa, / juuret räikyy, kannot nousee, / kaikki siirtyy röykkiöön” toistuvat runossa sanatarkasti. Sanavalinta *raiskio*, jota käytetään toistuvasti kuvattaessa raivattavaa aluetta (KT4: 93, 95–96) on tässä yhteydessä kiinnostava. Sana kuuluu Kiven suosimiin vanhentuneisiin tai murteellisiin ilmauksiin (Lehtonen 1928: 363) ja tarkoittaa hakattua, raivattua metsää. Se kuuluu samaan sanaperheeseen kuin *raiskata*-verbi, jota sitäkin käytetään usein metsähakkuihin liittyen.¹³ Voisi ajatella, että runon kertoja sanavallinnallaan esittäisi kritiikkiä metsän hävittämistä kohtaan.¹⁴ Tulkinta on kuitenkin kaukaa haettu ajatellen runon kauttaaltaan myönteistä asennetta raivaustyöhön.

Sivujuoni metson ampumisesta korostaa luonnon hyötykäytön ja hallinnan juonetta runossa. Kun mies kuulee metson kotkotuksen, hän ei epäröi hetkeäkään ottaa esille asettaan ja ampuu kohti lintua. Saalistusvietti on tunnetusti vahva myös *Seitsemän veljeksien* veljeksillä, ja kun Kivi kirjeissään kirjoittaa omasta kaipuustaan metsään, hän kulkee haavekuvassaan kivääri mukanaan (*Kirjeet*: 184, 186)¹⁵. ”Uudistalonperheessä” mies näyttää saalistaan ylpeänä vaimolleen, kun tämä tulee metsään päivällisen kanssa. Kuollutta koirasmetsoa nimitetään tässä yhteydessä huomioita herättävästi ”metsän pojaksi” (KT4: 95).¹⁶ Rinnastus ihmisen ja metson välillä osoittaa arvostusta suurta metsälintua kohtaan ja synnyttää samalla mielikuvia kahden soitimella olevan koiraan välisestä taistelusta, joka päättyy miehen voittoon.

Ylipäätään luonnon hallinta on runossa sukupuolittunutta. Mies raivaa metsää, jota kuvataan feminiiniseen viittaavalla metaforalla: runon 5. säkeistössä puhutaan ”metsän kohdusta” (KT4: 94). Luonnon ja feminiinisen kytkös on osa perinteiselle länsimaiselle ajattelulle tunnusomaista dualismia. Naiset ja luonto on kytketty toisiinsa ja nähty miehiä ja kult-

¹³ *Nyky-suomen sanakirjan* antama selitys *raiskiolle* on ”pilalle hakattu metsä”. Substantiivi *raiska* on tarkoittanut roskaa, ja useat *raiska*-tyypin sanat viittaavat turmelemiseen.

¹⁴ Suomessa oli kiinnitetty huomiota metsien liialliseen hyötykäyttöön jo 1700-luvulla. 1800-luvun puolivälissä pelko metsien loppumisesta voimistui sahteollisuuden nousun myötä. (Urpilainen 2001: 204; Mesikämmen 2002: 242.)

¹⁵ Kiven 11.7.1863 päiväämässä kirjeessään ystävänsä Robert Svartströmille näkyy kiinnostavasti sekä ajatus luonnon hyödyntämisestä että romantiikalle ominainen tapa nähdä luonto runouden ja filosofisen inspiraation lähteenä: ”Harmittaa kovasti, että en voi viettää tätä kesää kanssasi. Olisi aivan oma viehätyksensä saada suuresti arvostamani ystävän kanssa vaeltaa pyssy olalla kotimetsissä esim. lempiseudullani Kaanaassa, missä lapsena kaitsin isäni karjaa, pidin ansoja ja lankoja ja varttuneempina vuosina metsästin aina syksyisin. Siellä me istuutuisimme jonkin korkean hongan juurelle, sytyttäisimme piippumme, runoilisimme ja filosofeeraisimme. Siinä vasta olisi huvitusta. (*Kirjeet*, 186; suom. Juhani Lindholm.)

¹⁶ Metsän poika lienee nimenomaan Kiven kielikuva metsolle; ainakaan se ei ollut yleisessä käytössä 1800-luvulla. Kivellä ilmaus esiintyy myös ”Metsämiehen laulussa”, jossa runon puhuja ilmaisee tahtovansa olla ”metsän poika” (KT4: 115–116; ks. myös Lehtonen 1928: 363). ”Metsämiehen laulussa” kielikuvan merkitys on kuitenkin moniselitteisempi kuin ”Uudistalonperheessä” eikä ainakaan ensisijaisesti viittaa metsoon.

tuurua vähempiarvoisina. Niin sanotut ekofeministit ovat jopa väittäneet, että luonnon hallintaan perustuvat luontokäsitykset ovat paitsi ihmiskeskeisiä¹⁷ myös mieskeskeisiä. Ympäristöä tuhoava länsimainen yhteiskunta on tämän katsantotavan mukaan nimenomaan patriarkaalinen rakenne: luonnon ja naisten, samoin kuin erilaisten vähemmistöjen, alistaminen seuraa samoja mekanismeja. (Ks. esim. Mellor 1997: 1–2.) Nykylukijalle ”Uudistalon-perheen” metsän raivaamiseen yhdistyy *raiskio*-sanana myötä jopa mielikuvia seksuaalisesta väkivallasta.

Kuten muistetaan, metsän ohella loppusäkeistön synnyinmaa esitetään feminiinisenä. Runon sulkevan metaforan, ”povel kalliin synnyinmaan”, voisi ajatella viittavan paitsi Suomi-neitoon tai Suomi-äitiin myös luontoäitiin tai maaemoon. Tulkintaa horjuttaa kuitenkin se, että ”Uudistalon-perheessä” luonnontilainen ympäristö muokataan ihmisen tarpeita varten. Feminiininen villi metsä täytyykin kesyttää hoivaavaksi, suojelevaksi synnyinmaaksi. Uudisraivaajan kaikin puolin mallikelpoista, miehestään huolehtiva vaimo voi pitää tämän kesytetyn luonnon allegorisena esityksenä. Vaimon vierailu miehensä työmaalla on kiinnostava kohta tulkintaa ajatellen. Siinähan korostetaan vaimon sävyisää, ”kesytettyä” luonnetta kontrastoimalla hänet kuvitelmaan kuritettavasta emännästä ja kertomalla, kuinka vaimo vain nauraa iloisesti, vaikka miehen sanat voidaan tulkita hänelle suunnatuksi varoitukseksi. On huomattavaa, että episodi sijoittuu nimenomaan raiskioon, jossa metsän raivaaminen on juuri meneillään. Kesyttäminen kohdistuu siis yhtä aikaa sekä luontoon että uudisraivaajan vaimoon.

Ennen kuin ”Uudistalon-perheen” leimaa yksisilmäisesti luonnon hyväksikäyttöä ilmentäväksi patriarkaaliseksi runoksi, on kuitenkin otettava huomioon, että runossa on häivähdyksiä myös toisenlaisesta luontosuhteesta. Kuten Kiven tuotannossa yleisemminkin, ihmisen ja luonnon suhde on runossa läheinen. Runon alussa pääosassa ei suinkaan ole uudisraivaaja vaan raikas pohjoistuuli ja humiseva metsä, ja kuten jo aiemmin on tullut esille, tuuli ja päivänkierto kehystävät läpikäyvästi työnteon kuvausta. Personointi tekee niistä aktiivisia toimijoita esimerkiksi runon 21. säkeistössä:

Tuuli pohjan tuntureilta
taistelosta lepoon käy,
heljä aurinkoinen seisoo
lännen kultakynnyksel. (KT4: 96.)

Pohjoistuulen ja auringon personointi rinnastaa ihmisen ja muun luonnon toisiinsa. Muistetaan myös, kuinka nimitys ”metsän poika” rinnastaa metson ihmiseen. Rinnastus toimii myös toiseen suuntaan, sillä runon

¹⁷ Luontokäsitykset voidaan jakaa karkeasti antroposentrisiin eli ihmiskeskeisiin ja ekosentrisiin eli luontokeskeisiin käsityksiin. Ihmiskeskeisissä käsityksissä ihminen nähdään luontoa arvokkaampana, mikä merkitsee dualistista jakoa ihmisen ja luonnon välillä. Luontokeskeisissä käsityksissä ihminen ymmärretään osaksi ekologista verkostoa ja ihmisen ajatellaan toimivan luonnon säilymisen ja hyvinvoinnin puolesta. (Ks. esim. Buell 2005: 134, 137–138.) Worsterin arkadinen luontokäsitys on luontokeskeinen ja imperialistinen luontokäsitys ihmiskeskeinen.

päätöissäkeistössä mies vertautuu eläimeen: hän on onnen myyri eli onnen myyrä.¹⁸ Maamies on siis luonnon hyödyntäjä ja hallitsija, joka elää paitsi luonnosta myös luonnon lähellä.

Lopuksi

Georgisen idyllin lajiperinteen jatkajana ”Uudistalon-perhe” taipuu monenlaisten merkitysten kantajaksi. Lajiperinteen mukaisesti runo kuvaa ihannoivaan sävyyn korven raivaamista niityksi. Runo on toiveikas ja tulevaisuuteen suuntautuva, ja sen loppu kansallisesti painottunut. Verrattuna moniin aikalaisrunoihin isänmaallisuus on kuitenkin ilmaistu hienovaraisesti: poliittisen isänmaan ulottuvuus on runossa läsnä lähinnä uudisraivausmotiivin sekä Suomi-äitiin ja -neitoon viittaavien mielle yhtymien välityksellä. Uudisraivaajan rakkaus ”omaan tantereeseensa” on vähintään yhtä tärkeässä asemassa kuin isänmaanrakkaus.

Olen esittänyt edellä, että kansallisen tematiikan lisäksi uudisraivaamisen motiivi nostaa esille kysymyksen ihmisen ja luonnon suhteesta. Kiven runon pääosassa ovat imperialistiseen luontokäsitykseen viittaava metsän hävittäminen ja luonnon valjastaminen hyötykäyttöön. Ihminen esitetään siis ensisijaisesti luonnon hallitsijana, mutta runossa on myös häivähdyksiä toisenlaisesta luontosuhteesta. Runon kieliopillisella tasolla luonto ei ole pelkästään ihmisen toiminnan kohde vaan myös toimija, mikä viittaa luontokeskeisempään ajatteluun. Lisäksi erilaiset rinnastukset ihmisen ja muun luonnon välillä kertovat ihmisen läheisestä ja kunnioitettavastakin suhteesta luontoon. Kiven runo osoittaaakin osaltaan, ettei erilaisia luontokäsityksiä ole syytä nähdä toisiaan poissulkevinä vaan on mielekkäämpää nähdä ne rinnakkaisina ja toisiinsa sekoittuneena.

Tarkastellessani runon luontokäsitystä modernin ympäristöajattelun näkökulmasta olen lukenut Kiven georgista idylliä vastakarvaan. Sama pätee tulkintaani uudisraivaajan vaimon hahmosta sekä luonnon ja feminiinisyyden kytköksestä. Siinä missä Lehtonen ja Viljanen ovat pitäneet kirjaimellisessa luennassa ja tähdentäneet vaimon kunnollisuutta ja viehättävyyttä, olen omassa luennassani korostanut hahmon allegorista ulottuvuutta. Tulkintani vaimosta Suomi-neidon ja -äidin yhdistelmänä olisi tuskin ollut kiistanalainen edes aikalaislukijoiden keskuudessa. Vaimon tulkitseminen kesytetyn luonnon allegoriseksi esitykseksi on sen sijaan kytköksissä 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun arvoihin ja ekokriittisiin teorioihin. Kun 1900-luvun alkupuolen ja vielä puolivälinkin tutkijoiden oli mahdollista lukea runoa säröttömänä idyllinä, nykylukijan voi olla vaikea samastua runon patriarkalisiin onnen kuviin.

¹⁸ Onnen myyrä on *Kalevalassa* esiintyvä sanapari (Lehtonen 1928: 362).

LÄHTEET

- Alhoniemi, Pirkko 1969: *Isänmaan korkeat veisut. Turun ja Helsingin romantiikan runouden patrioottiset ja kansalliset motiivipiirit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 294. Helsinki: SKS.
- Anderson, Benedict 2007/1983: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suomentanut Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.
- Buell, Lawrence 2005: *The Future of Environmental Criticism. Environmental Crisis and Literary Imagination*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Fowler, Alastair 1982: *Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Oxford: Clarendon Press.
- Fowler, Alastair 1986: "The Beginnings of English Georgic." Teoksessa Barbara Kiefer Lewalski (toim.): *Renaissance Genres. Essays on Theory, History, and Interpretation*, s. 105–125. Harvard English Studies. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Garrard, Greg 2004: *Ecocriticism*. London & New York: Routledge.
- Haila, Yrjö & Lähde, Ville 2003: "Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta?" Teoksessa Yrjö Haila ja Ville Lähde (toim.), *Luonnon politiikka*, s. 7–36. Tampere: Vastapaino.
- Huhtala, Liisi 1981: *Kuu torpparin aurinko. Torppari-aihe suomalaisessa kaunokirjallisuudessa 1809–1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 371. Helsinki: SKS.
- Hyvärinen, Matti 2004: "Seitsemän veljeksien pidätely kansakunta." *Kulttuurintutkimus* 21(2), s. 5–20.
- Isomaa, Saija 2005: "Agraarinen idylli ja georginen tyylilaji Arvid Järnefeltin Isänmaassa." Teoksessa Pirjo Lyytikäinen, Jyrki Nummi ja Päivi Koivisto (toim.), *Lajit yli rajojen. Suomalaisen kirjallisuuden lajeja*, s. 128–155. Tietolipas 207. Helsinki: SKS.
- Juteini, Jaakko 2009: *Kootut teokset I*. Toim. Klaus Krohn. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura.
- Kivi, Aleksis 1984: *Kootut teokset I*. 5. tarkistettu painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 399. Helsinki: SKS.
- Kivi, Aleksis 1984: *Kootut teokset 4*. 5. tarkistettu painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 399. Helsinki: SKS.
- Kivi, Aleksis 2012: *Kirjeet. Kriittinen editio*. Toim. Juhani Niemi & al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1386. Helsinki: SKS.
- Lassila, Pertti 2000: *Runoilija ja rumpali. Luonnon, ihmisen ja isänmaan suhteista suomalaisen kirjallisuuden romanttisessa perinteessä*. Tietolipas 166. Helsinki: SKS.
- Lehtonen, J. V. 1922: *Aleksis Kivi taiteilijana. Eräitä piirteitä*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Lehtonen, J. V. 1928: *Runon kartanossa. Johdatusta Aleksis Kiven runouteen*. Helsinki: Otava.
- Lukkarinen, Ville & Waenerberg, Annika 2004: *Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun maalaustaiteessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 965. Helsinki: SKS.
- Mellor, Mary 1997: *Feminism and Ecology*. Cambridge: Polity Press.

- Mesikämmen, Erja 2002: ”Talonpojan aarreaitta vai teollisuuden voimavara? Metsä ja metsänhoito Evon ja Mustialan oppilaitosten yhdistämiskeskustelussa.” Teoksessa Anna Saukkonen (toim.), *Ympäristöhistorian monet kasvot – kirjoituksia suomalaisesta ympäristöhistoriasta*, s. 241–265. Turun yliopiston Historian laitoksen julkaisu- ja 62. Turku: Turun yliopiston historian laitos.
- Nummi, Jyrki 2007: ”Intiimi vai poliittinen isänmaa? J. L. Runebergin ’Maamme’. Aleksis Kiven ’Suomenmaa’ ja tekstienväliset yhteydet.” *Avain* 1/2007, s. 5–31.
- Oelschlaeger, Max 1991: *The Idea of Wilderness. From Prehistory to the Age of Ecology*. New Haven and London: Yale University Press.
- Oksala, Teivas 1976: ”Georgica – Laulu maanviljelijän töistä.” Teoksessa Publius Vergilius Maro: *Georgica. Maanviljelijän työt*, s. 18–35. Toim. ja suom. Teivas Oksala. Helsinki: Gaudeamus.
- Reitala, Aimo 1983: *Suomi-neito. Suomen kuvallisen henkilöytymän vaiheet*. Helsinki: Otava.
- Sadeniemi, Matti & al. (toim.) 1985: *Nykysuomen sanakirja*. Lyhentämätön kansanpainos. Osat III ja IV. L–R. 9. painos. Porvoo: WSOY.
- Tarkiainen, V. 1981/1951: *Aleksis Kivi. Elämä ja teokset*. 6. painos. Porvoo: WSOY.
- Urpilainen, Erkki 2001: ”Hyödyn ja uushumanismin kausi.” Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Suomen tieteen historia I. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle*, s. 170–273. Helsinki: WSOY.
- Viljanen, Lauri 1953: *Aleksis Kiven runomaailma*. Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Worster, Donald 1996/1977 *De ekologiska idéernas historia*. Översättning av Margareta Eklöf. Inledning av Sverker Sörlin. Stockholm: SNS Förlag.